

Halina Dudala

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
Wydział Nauk Humanistycznych

Współpraca archiwum państwowego i kościelnego w zakresie nadzoru nad narastającym zasobem archiwalnym¹

U podstaw tematu tego artykułu tkwi głębokie przeświadczenie o wspólnej dla archiwistów państwowych i kościelnych trosce o byt dziedzictwa archiwalnego. Już w 1925 roku w odrodzonej Rzeczypospolitej owa troska przybrała kształt konkretnego programu określonego w 1928 roku mianem „naukowej organizacji archiwów kościelnych”², a z czasem też „akcją w sprawie archiwów kościelnych rzymskokatolickich”³. Akcja była prowadzona w skali ogólnopolskiej i polegała na inwentaryzacji zasobów archiwów kościelnych, w tym także archiwów parafialnych. W przypadku diecezji katowickiej wojewoda śląski Michał Grażyński prosił miejscową kurię o zgodę na tego rodzaju działania, tłumacząc, że

przeprowadzenie takiej inwentaryzacji ma doniosłe znaczenie naukowe, zwłaszcza zaś dla nauk historycznych. Zaznacza się też, że sam fakt in-

¹ Artykuł jest rozszerzoną wersją referatu wygłoszonego na konferencji naukowej II Siedleckie Spotkania Archiwoznawcze pt. „Archiwa w Polsce: wczoraj – dziś – jutro. 100 lat archiwów państwowych”, Siedlce 14-15.02.2019 r.

² K. Kaczmarczyk, *Organizowanie archiwów diecezjalnych*, [w:] *Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6-8 grudnia 1925*, Lwów 1927, s. 141; Tenże, *W sprawie archiwów diecezjalnych*, „Wiadomości Diecezji Łódzkiej” 7 (1927), s. 42-46.

³ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Archiwów Państwowych w 1935 r.*, „Archeion”, t. 14, 1936, s. 94-95; I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006, s. 240-246.

wentaryzacji archiwaliów nie przesądza jeszcze kwestji ich dostępności, bo wstęp do archiwów zależy zawsze od zgody jego właściciela czy zarządcy⁴.

Choć pismo wojewody sygnalizowało znajomość przewidywanych problemów, tym niemniej w ciągu kilku miesięcy Kuria katowicka przesłała Urzędowi Wojewódzkiemu wykaz ksiąg metrykalnych przechowywanych w archiwach parafialnych, co więcej już w lipcu 1935 roku spełniła kolejną prośbę, tym razem dotyczącą sporządzenia i przesłania

[...] wykazu dokumentów pergaminowych i papierowych, tak oryginałów, jak i odpisów, z okresu do końca XVII wieku. [...] Wykaz taki będzie bardzo cennym uzupełnieniem spisu ksiąg parafialnych przysłanego już poprzednio przez Kurję Biskupią Urzędowi Wojewódzkiemu⁵.

Odpowiedzialnością za wymagający pilnych działań naprawczych stan polskich archiwów, także kościelnych, ówcześni historycy i archiwiści obarczali państwa zaborcze. W opinii ks. Jana Kwolka:

Dawne polskie archiwa znalazły się w zaniedbaniu i rozproszeniu, szacowne pergaminy, starannie pisane, księgi, rzucono do rupieci, zebrnięto do ciemnych zakamarków i wilgotnych piwnic, wyniesiono na opuszczone strychy, skąd dopiero późniejsze pokolenia zaczęły je wyciągać, badać, ochraniać. Wiele archiwów mniejszych tej ochrony się nie doczekało, strawione pożarem, zżarte wilgocią, albo zatracone przez niedbałość lub nieumiejętność ludzką [...]⁶.

Już jesienią 1935 roku w ramach obrad VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie sformułowano dezyderaty wskazujące na trzy płaszczyzny działań związanych z archiwami kościelnymi: współpracę

⁴ Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Zespół Akt Rzeczowych, sygn.46/778, *Statystyka (1924-1940), Pismo wojewody M. Grażyńskiego do Kurii Diecezjalnej w Katowicach z dnia 4 II 1935 r.*, nlb.

⁵ Tamże. *Pismo Stanisława Datonia, radcy Wydziału Prezydyalnego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego z dnia 4 VII 1935 r. do Kurii Diecezjalnej w Katowicach*, nlb.

⁶ J. Kwolek, *Archiwa – przeszłości skarbnice*, „Ateneum Kapłańskie” 1935, t. 36, s. 525.

archiwistów kościelnych i państwowych, edukację archiwistów kościelnych, edycje inwentarzy zasobów archiwów kościelnych⁷.

Przesłanki, które po niemal stu latach od tamtych wydarzeń składają każdą ze stron – państwową i kościelną – do nadawania owej trosce realnych kształtów, nieco inaczej rozkładać będą akcenty, jednak wspólna płaszczyzna aksjologiczna chyba w najbardziej uniwersalny sposób wyrażona została w następujących słowach preambuły Konstytucji RP:

wdzięczni naszym przodkom [...] za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnoludzkich wartościach, nawiązując do najlepszych tradycji Pierwszej i Drugiej Rzeczypospolitej zobowiązani, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku [...]⁸.

Wydany w 1997 roku dokument Papieskiej Komisji do spraw Kościelnych Dóbr Kultury poświęcony archiwom kościelnym stwierdzał natomiast, że

Odpowiednie przechowywanie archiwaliów jest spoczywającym na nas wymogiem sprawiedliwości wobec tych, od których przejęliśmy dziedzictwo przeszłości. Brak zainteresowania w tej dziedzinie byłby obrazą naszych przodków i zniewagą pamięci⁹.

Do ujęcia w tak obligatoryjnych słowach troski o materiały archiwalne upoważniła twórców watykańskiego dokumentu wielowiekowa ciągłość

⁷ *Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie 17-20 września 1935 r., Protokoły*, t. 2, Lwów 1936, s. 261-262; „Wzywa [się] archiwistów kościelnych i archiwistów państwowych w Polsce do jak najszerzej kooperacji, a to za pomocą: 1) uczęszczania archiwistów kościelnych na Państwowy Kurs Archiwalny w Warszawie, prowincjonalne kursy archiwalne, praktykę w archiwach państwowych; 2) współpracy archiwistów kościelnych w czasopiśmie archiwalnym „Archeion” oraz utworzenia w jednym z czasopism kościelnych działu poświęconego archiwistyce kościelnej; 3) współudziału w wydaniu inwentarza archiwaliów kościelnych, na razie na terenie b. Królestwa Kongresowego”, [w:] Z. Olszomowska-Skowrońska, *Na marginesie VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie 17-20 września 1935 r. (Konferencja w sprawie archiwów kościelnych i archiwaliów wyznaniowych w Polsce)*, „Ateneum Kapłańskie” 1935, t. 36, s. 529.

⁸ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. 1997, nr 78 poz. 483.

⁹ *Papieska Komisja do spraw Kościelnych Dóbr Kultury, Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych. List okólny do biskupów diecezjalnych z dnia 2 lutego 1997 r.*, Poznań 2010, s. 26.

istnienia archiwów w strukturach kościelnej administracji. Mechanizmy stojące na straży bezpieczeństwa dokumentu na każdym etapie jego życia wypracowane zostały już przed co najmniej kilkuset laty, zaś skuteczność ich działania potwierdzają zachowane zasoby archiwów kościelnych od watykańskiego poczynając, poprzez historyczne archiwa diecezji, zakonów oraz instytutów życia konsekrowanego, aż po – choć w najmniejszym stopniu – archiwa parafialne. Normy obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego nie wprowadziły pojęcia nadzoru archiwalnego (podobnie zresztą Ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach), jednak funkcje kontrolne nad narastającym zasobem archiwalnym, a zatem nad dokumentacją pozostającą u jej twórców, usankcjonowane zostały przypisaniem ich do konkretnych urzędników sprawujących pieczę nad całokształtem działań jednostek podległych. W podmiotach kościelnych (mam tutaj głównie na uwadze parafie oraz domy zakonne), nadzór nad narastającym zasobem archiwalnym realizowany jest przez biskupa miejsca w trakcie odbywających się co najmniej raz na pięć lat wizytacji kanonicznych¹⁰, jak również przez dziekana wizytującego parafie w podległym sobie dekanacie w cyklu co najmniej dwuletnim¹¹. Wynikiem każdej z tych wizytacji było i jest powstanie protokołu odzwierciedlającego stan materialny, personalny oraz duszpasterski wizytowanego podmiotu. Kancelaria i archiwum wchodziły w skład parafialnych ruchomości. Dodam jeszcze, że dodatkowym narzędziem kontrolnym były ponadto protokoły tzw. tradycji parafii, a zatem dokumenty powstające w trakcie objęcia urzędu proboszcza po śmierci lub ustąpieniu ze stanowiska jego poprzednika (protokoły zdawczo-odbiorcze). Wspomnieć w tym miejscu należy o jeszcze jednym środku ewidencyjnym stojącym na straży bezpieczeństwa dokumentów tworzonych i przechowywanych w urzędach parafialnych, a mianowicie o inwentarzu kościelnym, czyli spisie wszelkich dóbr ruchomych i nieruchomych, a zarazem praw i obowiązków kościoła i plebana. Obowiązek prowadzenia inwentarzy parafialnych zawierają-

¹⁰ KPK, Kan. 396 § 1.

¹¹ KPK, Kan. 555 § 1 pkt 3 oraz § 4.

cych wykaz akt parafialnych zatwierdzony został w Polsce już w 1420 roku przez wieluńsko-kaliski synod prowincjonalny prymasa Mikołaja Trąby¹². Przez długie stulecia wymienione cztery instrumenty kontroli (wizytacja biskupia, wizytacja dziekańska, protokół tradycji parafii oraz inwentarz kościelny) znakomicie spełniały swoją funkcję, a więc zabezpieczały dokumentację już wytworzoną, jak i czuwały nad jej merytoryczną jakością. Kontrolowano bowiem i protokołowano stan pomieszczeń służących do wytwarzania dokumentacji (kancelaria) i jej późniejszego przechowywania (archiwum), jednocześnie też sprawdzaniu poddawano jakość wciąganych np. do ksiąg metrykalnych wpisów. W okresie międzywojennym w młodej, bo powstałej dopiero w 1925 roku diecezji katowickiej, doszło do powstania i wdrożenia bezprecedensowego w skali całego ówczesnego Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce normatywu kancelaryjnego. Być może mówić można nawet o dwóch normatywach. Pierwszy z nich to Regulamin Kurii Biskupiej Diecezji Katowickiej z 1927 roku, który w części poświęconej kancelarii omawiał zasady postępowania z korespondencją oraz tworzenia, obiegu i przechowywania dokumentów. Drugi natomiast to powstały w 1928 roku w ścisłym związku z Regulaminem wykaz akt kurialnej registratury¹³. Warto w tym miejscu podkreślić, że twórca tych nowoczesnych rozwiązań ks. Juliusz Bieniek (1895-1976, od 1937 r. biskup pomocniczy diecezji katowickiej), korzystał z najnowszej w owym czasie polskiej i zagranicznej literatury poświęconej naukowej organizacji pracy biurowej z wykorzystaniem systemu kartotekowego, jak i organizacji zakładowej registratury i archiwum¹⁴. Wybuch II wojny światowej wydatnie zahamował przebieg tych zmian, choć nie wstrzymał ich zupełnie.

¹² A. Jougan, *Kancelaria parafialna czyli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych ze szczególnym uwzględnieniem ksiąg metrykalnych*, Lwów 1912, s. 837.

¹³ H. Dudala, *Organizacja i działalność kurii diecezjalnej w Katowicach w latach 1925-1939*, [w:] *Kurie (archi)diecezjalne Kościoła rzymskokatolickiego w II Rzeczypospolitej*, red. M. Dąbrowska, Lublin 2016, s. 276-277, 292-293.

¹⁴ H. Dudala, „Precz z balastem w formularzach!” – czyli o organizacji kancelarii kurii diecezjalnej w Katowicach w okresie międzywojennym, referat wygłoszony w ramach VII Wiosennych Spotkań Archiwalnych (Zarządzanie dokumentacją w instytucji) zorganizowanych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w dniach 24-25 maja 2018 r.

Sytuacja zmieniała się diametralnie dopiero po 1945 r., przy czym w poszczególnych diecezjach polskich proces ten przebiegał w różny sposób. Wspólnym mianownikiem był fakt, iż w zmienionych warunkach ustrojowych doszło do przerwania ciągłości w kilkusetletniej praktyce nadzoru nad archiwami parafialnymi. Zmiana ta nie była jednak intencjonalna, a zatem nie spowodowało jej wydanie jakiegokolwiek zarządzenia polskich władz kościelnych usuwającego archiwum parafialne z pola działania i zainteresowania wizytatorów. W miarę upływu kolejnych dziesięcioleci nasilała się jednak wyraźna tendencja do marginalizowania obecności archiwum parafialnego w przebiegu wizytacji biskupiej. Z urzędowych protokołów wizytacyjnych sporządzanych w diecezji katowickiej po 1945 r. pojęcie archiwum znikało zatem stopniowo, jednak skutecznie. W ślad za tym doszło jednak do zjawiska o wiele groźniejszego i brzemienneego w dalekosiężne skutki, a mianowicie do stopniowego usuwania pojęcia archiwum ze świadomości kolejnych generacji powojskich duchownych, a następnie do usuwania archiwaliów niepotrzebnych do bieżącego funkcjonowania urzędu, jako akt niepodlegających żadnej kontroli, do pomieszczeń mniej eksponowanych (np. strych, piwnica itd.). Zaniechanie działań kontrolnych nad archiwami parafialnymi znalazło również swoje odzwierciedlenie w zakresie edukacji archiwalnej przyszłych duchownych. W ramach ciągle obowiązującego w wyższych seminariach duchownych i na wydziałach teologicznych w Polsce *Ratio studiorum* z 1997 r. (oraz nowelizacji z 1999 r.) nadal brak zajęć poświęconych archiwum parafialnemu, co więcej w całym *Ratio* pojęcie archiwum nigdy się nie pojawia¹⁵. Choć opisana przeze mnie sytuacja nie napawa optymizmem, to jednak sędzę, że zdiagnozowanie przyczyn trudnego położenia, w jakim znajdują się kościelne kancelarie i archiwa otwiera przed kościelną służbą archiwalną płaszczyznę współpracy z archiwami

¹⁵ H. Dudała, *Archiwistyka kościelna. Problemy i wyzwania w zakresie edukacji*, [w:] *Nova et vetera. Aktualne problemy archiwów diecezjalnych w Polsce*, red. W.W. Żurek, Lublin 2016, s. 46-47. W trakcie przygotowania artykułu do druku ogłoszony został projekt znnowelizowanej wersji *Ratio studiorum* obowiązującego w procesie kształcenia na wydziałach teologicznych w Polsce (*Droga formacji presbiterów w Polsce Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, 2019)

państwowymi, współpracy, dla której nie ma żadnych prawnych przeciwwskazań¹⁶. Nie podzielam natomiast opinii ks. prof. Leszka Wilczyńskiego z Poznania wyrażonej w 2012 roku, iż „w archiwistyce kościelnej brakuje czynnej służby archiwalnej, która mogłaby zająć się sprawą wartościowania (kwalifikowania) i klasyfikacji akt (przygotowanie wykazów akt)¹⁷. Liczba i kwalifikacje zawodowe personelu zatrudnionego obecnie w polskich archiwach kościelnych, to temat na odrębną analizę i dyskusję. Jednak za kluczowy problem uznałabym nie liczbę czynnych zawodowo archiwistów kościelnych, ale opracowanie, a zwłaszcza wdrożenie instrukcji kancelaryjnej oraz jednolitego rzeczowego wykazu akt zarówno dla kancelarii kurii diecezjalnych, jak i urzędów parafialnych. Wspomniany ks. prof. L. Wilczyński w innej publikacji o charakterze poradnikowym pochodzącej również z 2012 roku i noszącej znamienity tytuł „ABC kancelarii i archiwum parafialnego” (Poznań 2012), odsyła czytelnika do pochodzącego z 1934 roku „planu registratury plebańskiej” oraz do wykazu „zasobów archiwum parafialnego” zamieszczonego w Statutach Archidiecezjalnego Synodu Poznańskiego z 1968 roku¹⁸. Oznacza to, że od ponad pięćdziesięciu lat nie opracowano, a w konsekwencji także nie wdrożono żadnego współczesnego wykazu akt dla urzędu parafialnego w archidiecezji poznańskiej. Dodam tylko, że ostatni synod tej archidiecezji obradował w latach 2004-2008 i w omawianych przeze mnie kwestiach nie wniósł żadnych nowych rozwiązań¹⁹.

Ze względu na schemat organizacyjny instytucji takich jak kurie diecezjalne oraz urzędy parafialne, a także rodzaj wytwarzanej przez nie dokumentacji, rozwiązaniem najbardziej racjonalnym byłoby przyjęcie

Nie wprowadzono w nim żadnych zmian w zakresie edukacji archiwalnej przyszłych duchownych.

¹⁶ P. Wolnicki, *Prawno-administracyjne formy recypacji prawa archiwalnego w działalności Kościoła katolickiego*, „Archeion” 2016, t. CXVII, s. 73.

¹⁷ L. Wilczyński, *Masowa dokumentacja w archiwach kościelnych*, [w:] *Dokumentacja masowa. Z problematyki kształtowania zasobu archiwalnego*, red. I. Mamczak-Gadkowska, K. Strykowski, Poznań 2012, s. 190.

¹⁸ L. Wilczyński, *ABC kancelarii i archiwum parafialnego*, Poznań 2012, s. 97-104.

¹⁹ *Statuty: 800-803, 845, 853-859*, [w:] *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008 zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. 2, *Statuty*, Poznań 2008, s. 172-173, 181-183.

przez wszystkie diecezje wspomnianych wyżej normatywów w formie ustandaryzowanej. Nawet najbardziej profesjonalnie przygotowany przez archiwistę kościelnego normatyw nie ma bowiem żadnych szans na wdrożenie bez wcześniejszej akceptacji biskupa miejsca. W przypadku archidiecezji katowickiej szansą na wprowadzenie problematyki kancelaryjno-archiwalnej w obieg nie tylko szerszej dyskusji, ale także w fazę podejmowanych w tej materii decyzji i obowiązujących zarządzeń stał się synod obradujący w latach 2014-2016. Był to zresztą pierwszy w Polsce od 30 lat synod diecezjalny, w którego ramach powołano komisję zajmującą się historycznym dziedzictwem lokalnego Kościoła. Komisja zdecydowała się jednak nie tylko na opis stanu zachowania zasobu archiwów kościelnych na terenie archidiecezji katowickiej, ale przede wszystkim na postawienie diagnozy dotyczącej tego stanu. Stąd też w obszarze prac komisji znalazł się na miejscu pierwszym problem edukacji archiwalnej duchowieństwa, na drugim natomiast problem, a raczej cały kompleks problemów przedpola archiwalnego. Opracowany został dokument końcowy, na którego podstawie do zarządzeń synodalnych wprowadzono: obowiązek edukacji duchownych w zakresie archiwistyki w czasie studiów teologicznych, jak i później w trakcie tzw. formacji stałej²⁰, obowiązek włączenia w przebieg wizytacji kanonicznej parafii kontroli archiwum parafialnego i uwzględnienia tejże w protokole wizytacyjnym²¹, obowiązek włączenia do protokołu tradycji parafii spisu akt archiwum parafialnego²², obowiązek opracowania i wdrożenia przez Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach instrukcji kancelaryjnej oraz jednolitego rzeczowego wykazu akt dla kancelarii kurii metropolitalnej oraz dla urzędów parafialnych, a także innych podmiotów kościelnych²³, obowiązek nadzoru Archiwum Archidiecezjalnego nad zasobem archiwalnym podmiotów kościelnych archidiecezji katowickiej, zaś w ramach tego nadzoru konsultacje w przypadku brakowania dokumentów, także tych

²⁰ Zarządzenie nr 218, [w:] *Wstuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 68.

²¹ Zarządzenie nr 219, [w:] *Tamże*, s. 69.

²² Zarządzenie nr 220.

²³ Zarządzenie nr 223 i 224.

w postaci cyfrowej²⁴. Tworzenie prawa – w tym wypadku partykularnego – oraz jego implementacja, to dwie różne rzeczywistości. Chciałam jednak podkreślić, że przygotowanie podłoża legislacyjnego było warunkiem *sine qua non* współpracy już nie tylko okazjonalnej pomiędzy państwową a kościelną służbą archiwalną. W konsultacji z pracownikami oddziału nadzoru Archiwum Państwowego w Katowicach powstała bowiem w 2017 roku instrukcja dla kancelarii katowickiej kurii metropolitalnej oraz jednolity rzeczowy wykaz akt, natomiast w 2018 roku paralelne normatywy dla urzędów parafialnych archidiecezji katowickiej. Pracownikom Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, którzy bazując na obowiązującym Statucie²⁵ tej instytucji sprawowali od 2009 roku faktyczny nadzór nad aktami przechowywanymi w urzędach parafialnych, w sposób szczególny zależało jednak na działaniach edukacyjnych. W październiku 2018 roku wspólnie z Archiwum Państwowym w Katowicach oraz przy współudziale pracownika naukowego Zakładu Zarządzania Dokumentacją i Informacji Archiwalnej UMK w Toruniu, zorganizowano konferencję szkoleniową dla proboszczów archidiecezji katowickiej pod tytułem *Bezpieczeństwo dokumentów w urzędzie parafialnym*. W konferencji udział wzięło ok. 100 duchownych oraz ok. 15 osób zatrudnionych w kancelariach parafialnych. Podzielona ona została na trzy bloki tematyczne:

Blok kancelaryjno-archiwalny:

- O potrzebie instrukcji kancelaryjnej oraz jednolitego rzeczowego wykazu akt w urzędzie parafialnym (Halina Dudała, UP Kraków);
- Dokumenty historyczne w parafii (Wojciech Schäffer, AAKat).

Blok: ochrona danych osobowych:

- Bezpieczeństwo dokumentów i danych cyfrowych w kancelarii parafialnej (Katarzyna Peplowska, UMK);

²⁴ Zarządzenie nr 225.

²⁵ Statut Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, § 5 b. Archiwum sprawuje nadzór nad zasobem archiwalnym kurii metropolitalnej, parafii oraz innych podmiotów archidiecezji katowickiej.

- Przetwarzanie danych osobowych w kancelarii parafialnej. Wyzwania, obligacje i innowacje w świetle nowych przepisów unijnych i kościelnych (ks. Adam Sekściński, Inspektor ochrony danych, Kuria Metropolitalna Katowice).

Blok konserwatorski:

- Szkody i szkodniki. Atlas zniszczeń materiałów archiwalnych (Katarzyna Kwaśniewicz, AP Katowice);
- Konserwacja – sacrum czy profanum? (Danuta Skrzypczyk, Katarzyna Kwaśniewicz, AP Katowice).

W ramach konferencji jej uczestnicy mogli zapoznać się ze specjalistycznymi materiałami dla kancelarii i archiwów prezentowanymi przez firmę Beskid Plus z Cieszyina. Wszyscy również otrzymali publikację zawierającą teksty wygłoszonych referatów oraz kartę informacyjną pozwalającą na szybki kontakt z Archiwum Archidiecezjalnym i Państwowym w Katowicach, jak i pracownikiem Instytutu Archiwistyki i Historii UMK w Toruniu. Chciałam w tym miejscu podkreślić, że była to pierwsza tego rodzaju konferencja szkoleniowa dla duchowieństwa archidiecezji katowickiej w całej jej niespełna stuletniej historii, a prawdopodobnie także pierwsza tego rodzaju konferencja w Polsce.

Czy zatem w świetle dezyderatów z 1935 roku, przywołanych przeze mnie na początku (współpraca, edukacja, edycje inwentarzy), sytuacja polskich archiwów kościelnych w roku 1918/1919 oraz 2018/2019 różni się diametralnie? Przed 1939 rokiem archiwiści mówili o zaborcach i Wielkiej Wojnie jako o czynnikach i okolicznościach odpowiedzialnych za stan dezorganizacji sieci archiwów w Polsce, choć argument ten w mniejszym stopniu odnoszony mógł być do archiwów kościelnych. Z dzisiejszej perspektywy nie wystarczy jednak uzupełnienie tych okoliczności o II wojnę światową, zmianę granic państwowych oraz sytuację kościołów i związków wyznaniowych w latach 1945-1989. Nawet jeśli weźmiemy pod uwagę niepodważalne zasługi lubelskiego Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych, to jednak nie sposób nie zauważyć braku naukowo-metodycznego zaplecza dla archiwów

i archiwistów kościelnych ze strony katedr historii Kościoła istniejących przecież na każdym uniwersyteckim wydziale teologicznym w Polsce²⁶. Dopóki obowiązujące w kształceniu przyszłych polskich duchownych *Ratio studiorum* nie uwzględni w należytych proporcjach problematyki archiwalnej, a przygotowanie do pracy w kancelarii parafialnej pomijać będzie konieczność stosowania instrukcji kancelaryjnej, dopóty opis ks. Jana Kwołka z 1935 roku o zepchnięciu archiwaliów do ciemnych zakamarków, wilgotnych piwnic i na opuszczone strychy, pozostanie – niestety – aktualny.

Summary

**Cooperation between state and church archives
on supervision over a growing archival fonds**

One of the most fundamental roles of historical archives is developing an archival fonds. Its primary goal is to completely preserve for posterity documents of historical value that occur as an outgrowth of the fonds authors' activity. This function is becoming extremely important due to the mass production of documents and increased interest in the latest archival records. State and church archivists shared the concern for the existence of archival heritage in reborn Poland and it was already reflected in 1925, when it took a shape of a specific programme called "scientific organization of church archives", and later on "an action on Roman Catholic church archives". An inventory of church archives, conducted on a nationwide scale, became a basis for formulating demands that determined the areas of cooperation between church and state archivists at the 6th General Congress of Polish Historians in Vilnius, in 1935. These demands, which related to the education of church archivists and editions of church fonds inventories, remain still valid after almost one hundred years.

Słowa kluczowe: archiwa kościelne, archiwum parafialne, nadzór nad narastającym zasobem archiwalnym

Keywords: church archives, parish archive, supervision over a growing archival fonds

²⁶ M. Dębowska, *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 1956-2006*, Lublin 2006, s. 85-89; H. Dudała, *Archiwistyka kościelna. Problemy i wyzwania...*, s. 45-54.